

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ АДВОКАТА В РАЗІ НАДАННЯ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

INDEPENDENCE OF A LAWYER IN PROVIDING LEGAL ASSISTANCE IN ECONOMIC JUDICIAL PROCEEDINGS

Мелех Л.В., к.ю.н., доцент,
професор кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

Проаналізовано теоретико-правові й практичні проблеми визначення як сутності правового статусу адвоката, так і шляхів його вдосконалення. Досліджено комплекс суспільних відносин, що виникають у зв'язку з визначенням правового становища адвоката в процесі діяльності. Розкрито місце і роль інституту адвокатури в механізмі здійснення правосуддя.

Акцентовано увагу на тому, що без забезпечення можливості здійснення адвокатської діяльності на засадах незалежності та наділення адвоката відповідним комплексом елементів, що стосуються його професійного статусу, право особи на професійну правничу допомогу набуває не реального наповнення, а рис декларативності. Таке право розглядається як юридична гарантія здійснення всіх інших прав та свобод особи, від чого значно залежить її впевненість в існуванні надійного механізму їх захисту, в забезпеченні належного доступу до здійснення правосуддя.

Проблематика з'ясування незалежності правового статусу адвоката завжди викликала науковий інтерес, а про актуальність наукових розробок свідчать численні дискусії й велика кількість наукових публікацій і досліджень, які присвячені окремим аспектам правового статусу адвокатури в цілому та адвоката зокрема.

Виконання такої функції адвокатурою може бути забезпечене лише в тому разі, коли відносини між нею і державою не формуються на принципі підзвітності й підконтрольності. Тому позитивно є позиція українського законодавця, котрий у статті 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» покладається на те, що адвокатура є незалежною від органів місцевого самоврядування, органів державної влади, їх посадових і службових осіб. Також зазначено, що держава повинна створювати належні умови для діяльності адвокатури й забезпечувати дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, незалежність адвоката, правовий статус адвоката, права та обов'язки адвоката.

Theoretical-legal and practical problems of determining both the essence of the legal status of a lawyer and ways to improve it are analyzed. The complex of public relations that arise in connection with the determination of the legal status of a lawyer in the process is studied. The place and role of the bar institute in the mechanism of administration of justice are revealed.

Emphasis is placed on the fact that without ensuring the possibility of practicing law on the basis of independence and endowing a lawyer with the appropriate set of elements, first of all his professional status, a person's right to professional legal assistance acquires not real content, but declarative features. Such a right, in turn, is seen as a legal guarantee of the exercise of all other rights and freedoms of the individual, which largely depends on his confidence in the existence of a reliable mechanism for their protection, in ensuring proper access to justice.

The issue of clarifying the independence of the legal status of a lawyer has always aroused scientific interest, and the relevance of scientific developments is evidenced by numerous discussions and a large number of scientific publications and studies on specific aspects of the legal status of the bar in general and lawyers in particular.

The performance of such a function by the bar can be only if the relationship between it and the state is not formed on the principle of accountability and control. Therefore, a significant positive is the position of the Ukrainian legislator, who in Article 5 of the Law of Ukraine "On Advocacy and Advocacy" relies on the fact that the legal profession is independent of local governments, public authorities, their officials and officials. It is also stated that the state must create appropriate conditions for the activities of the bar and ensure compliance with the guarantees of advocacy.

Key words: lawyer, advocacy, independence of a lawyer, legal status of a lawyer, rights and responsibilities of a lawyer.

Постановка проблеми. Становлення громадянського суспільства в Україні й формування правової демократичної держави значно пов'язане не з їх формальною декларацією, а з тривалим і багатоступеневим процесом, що стосується визначення пріоритетів інтересів кожної людини, а також існування певного конституційного механізму щодо захисту прав та свобод людини й громадянина. Для досягнення такої мети необхідним є функціонування інституту громадянського суспільства, яким є незалежна адвокатура, що є визначальною правозахисною інституцією, яка відіграє одну з провідних ролей у забезпеченні відповідних умов існування людини в ньому, тобто у формуванні належного розвитку саме такого суспільства.

Стан дослідження. Науковою основою розкриття цієї теми стали дослідження сучасних вітчизняних та зарубіжних учених, правників та науковців. Але здебільшого науковці присвячені проблемам діяльності й організації адвокатури, зокрема дослідження М.Р. Аракеляна, Ю.М. Баршевського, Т.О. Коломоєць, М.С. Косенка, С.М. Логінової, А.С. Михайлової, Ю.С. Пилипенка, М.О. Подольного, А.В. Рагуліна, К.М. Северина, Р. Стренга, І.О. Табак, І.С. Токмакова, Л.Д. Удалової, А.Т. Філіпової, В.І. Чернишова, О.Г. Яновської та інших.

Варто зауважити, що більшість науковців, розглядають незалежність як умову, необхідну для існування адвокатури,

розкриваючи при цьому її саме в сенсі незалежності від держави. Саме ця точка зору відтворена у твердженнях К.Ж. Абовяна та С.Д. Ігнатова, А.М. Подольки, С.Е. Лібанової, а також П.Д. Баренбойм і Г.М. Резнік. Ця думка має право на існування, оскільки адвокатуру треба сприймати як деякого «дружнього посередника» між державою й (чи) іншими суб'єктами права в громадянському суспільстві, а це є однією зі значних об'єднуючих ланок між державою і суспільством.

Метою статті є розроблення теоретичних положень щодо незалежності адвоката і пропозицій щодо вдосконалення норм чинного законодавства України про адвокатуру з метою забезпечення фахової реалізації права людини на професійну правову допомогу.

Виклад основного матеріалу. Потрібно зважати також на ч. 2 ст. 131-2 Конституції України, у якій на законодавчому рівні вперше зазначено норму про гарантії незалежності адвокатури. Це показує кардинальну зміну в системі взаємовідносин між державою та адвокатурою (здавши про запровадження більшовиками потрібного державного нагляду стосовно адвокатури), оскільки «на державу покладається обов'язок не контролювати та наглядати за діями адвокатури, як це було раніше, а забезпечити лише гарантії незалежності адвокатури» [1].

Зауважимо, що цю норму, що є майже ідентичною до нашої й у російському законодавстві, вчені вважають

«не просто успішною знахідкою розробників Закону, а найбільшою перемогою всього адвокатського співтовариства в боротьбі за свою незалежність».

Саме тому підтримуємо позицію нашого законодавця, котрий покладає на державу обов'язок стосовно створення належних умов функціонування адвокатури і дотримання гарантій в адвокатській діяльності, бо саме вона покладає тиме «на адвокатуру деякі обов'язки публічно-правового характеру», щоб надати професійну правничу (правову) допомогу всім, хто її потребує.

Виходячи з дуалістичної правової природи адвокатури і, пізніше, врахувавши взаємостримувальний і рівнозначний характер між публічними й приватними інтересами в професійній діяльності адвоката, вважаємо, що реалізація приватних інтересів є можливою тільки в разі забезпечення незалежності як адвокатури загалом, так й адвоката зокрема. Ось чому взаємовідносини між державою й адвокатурою як інститутом громадянського суспільства мають відбуватися на базі забезпечення гарантій «невтручання органів держави в діяльність автономної структури громадянського суспільства, зокрема адвокатури» [2, с. 5].

Як уже зазначалося, держава має бути зацікавленою в існуванні незалежної й сильної адвокатури, без якої не є можливим те, щоб існували й громадянське суспільство, й права держави в цілому. По суті, незалежність адвокатури, як зазначав учений Т.Б. Вільчик, трактується як «стан балансу між інтересами інституту адвокатури та держави й відповідає вищій конституційній цінності, зокрема забезпеченню прав людини, яке дозволяє адвокатури ефективно реалізовувати її конституційні функції».

Схожої точки зору дотримувалася С.Е. Лібанова, поділяючи думку, що належне забезпечення та реалізація прав і свобод людини (що згідно зі ст. 3 Конституції України мають визначати зміст та спрямованість держави) є можливими тільки за умови закріплення повної незалежності інституту адвокатури від держави.

Це дає нам змогу погодитися з думкою Т.Б. Вільчик у тому, що «незалежність адвокатури складає два елементи: незалежність організацій адвокатури й адвокатських утворень, в межах котрих здійснюється адвокатська діяльність, та незалежність самого адвоката щодо здійснення його діяльності». Взаємозв'язок цих елементів полягає в тому, що незалежний адвокат, як зазначає президент франкомовної палати адвокатів Брюсселя М. Фліз (Michel Vlies), може існувати лише в незалежній адвокатурі, тому наявність у країні незалежної та сильної організації адвокатів є важливою умовою гарантій незалежності всіх адвокатів, тому організація адвокатів відстоює позиції адвокатури на державному рівні [3].

Цей взаємозв'язок полягав у тому, що основними завданнями адвокатури (органів адвокатського самоврядування) є не тільки забезпечення незалежності адвокатів та захист від втручання в здійснення адвокатської діяльності (п. 1 ч. 1 ст. 44 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), а й реалізація незалежної адвокатури.

Потрібно також пам'ятати про наявність зворотного зв'язку, як зазначав С.В. Прилуцький, адже «самостійна і принципова правова позиція окремого адвоката в конкретній справі має бути основою незалежної й цілісної позиції всієї адвокатської організації щодо дійсного режиму законності. Це дає їй право займати основну правову позицію стосовно процесів реформування правової системи держави» [4, с. 152].

Тому здійснення адвокатом повноваження, що свідчать про обмеження незалежності професійної його діяльності, мають розглядатися як дисциплінарний проступок, що принижує авторитет адвокатської професії та адвокатури.

Акцентуючи увагу на обов'язку держави забезпечити гарантії незалежності й особистої безпеки адвоката, учений С.В. Бровченко зазначав: «Як робітнику не дозволено користуватися в роботі непідготовленим і неперевіраним

інструментом, так і громадянинові не можна звертатися за допомогою до адвоката, залежного від третіх осіб і захищеного. Це є небезпечним, шкідливим і для підозрюваного, свідка, обвинуваченого, і для самого адвоката, а також для правосуддя в цілому» [5, с. 135].

Отже, незалежність адвокатури варто сприймати, по-перше, як незалежність недержавного самоврядного інституту, що виявиться як у неможливості втручання з боку органів законодавчої, виконавчої й судової влади, інших установ та організацій, так і в можливості адвокатурою самостійно вирішувати питання організації й діяльності; по-друге, в аспекті незалежності всіх адвокатів під час здійснення ними своєї професійної діяльності.

Терміни «незалежність адвокатури» й «незалежність адвоката» є взаємопов'язаними і можуть бути реалізовані тільки за умови абсолютного дотримання кожного з них. Розкриваючи сутність дефініції «незалежність адвоката», як і «незалежність адвокатури», більшість науковців покладалася на неможливість саме зовнішнього впливу на професійну діяльність адвоката.

Дослідниця О.Г. Залогіна вказувала, що «незалежність – найбільший основний та характерний бік адвокатської діяльності, бо адвокат має бути вільним від будь-якого зовнішнього впливу, зокрема з боку правоохоронних органів та держави в цілому». На схожі позиції спиралася науковці В.Л. Кудрявцев і І.Л. Трунов.

На нашу думку, зазначені позиції вчених мали право на існування, однак вважаємо, що незалежність адвоката, зокрема в аспекті зовнішнього впливу на його професійну діяльність, треба сприймати в значно ширшому сенсі. Говорячи про зазначене, заслуговує на увагу думка А.В. Костіна, котрий наголошує на необхідності незалежного адвоката при розгляді в найбільш широкому сенсі, зокрема «не лише від будь-яких державних органів, але й від колег, клієнтів, суспільної думки, преси та іншого».

Як стверджував С.О. Деханов, незалежність адвоката має бути: від держави в питанні допуску до здійснення адвокатської діяльності; від політичного та іншого впливу, який не стосується справи, а також із боку третіх осіб; щодо свого довірителя.

Незалежність адвоката як багатогранну категорію розглядає також Г.І. Сібірцев, котрий виходить із того, що «вона повинна включати психологічну, економічну свободу адвоката, також треба викликати неприпустимий тиск на нього з боку не тільки слідчих органів, але й професійного співтовариства адвокатів, засобів масової інформації» [6, с. 444].

Розглядаючи питання зовнішнього впливу на професійну діяльність адвоката, на увагу заслуговує позиція О.О. Воронова про поділ усіх джерел такого впливу на три основні групи: 1) судові, державні, правоохоронні органи, а також їх посадові особи; 2) довірителі (фізичні та юридичні особи) та підзахисні; 3) адвокатура. Однак, на нашу думку, вивчивши питання незалежності адвоката, її сприйняття не треба зводити тільки до можливості впливу лише зовнішніх факторів на професійну діяльність адвоката.

Так, З.Г. Гасанова зазначала, що «незалежність адвоката від своїх внутрішніх інтересів при здійсненні професійної діяльності також є важливим аспектом». На існування внутрішніх факторів незалежності адвоката вказував К.М. Северин, зазначивши, що «особисті професійні якості, зокрема відчуття справедливості, порядності, здатність діяти в межах законних інтересів клієнта, чесність, впливатиме на забезпечення результату й збереження незалежного статусу захисника».

Поділ незалежності адвоката на зовнішню й внутрішню розглядав Г.І. Сібірцев, трактуючи внутрішню незалежність адвоката як існування в нього «переконання в здатності визначати моделі своєї поведінки, спираючись на особисті думки, погляди та переваги, що передбачають усвідомлення своїх прав та свобод». На необхідність адво-

катові діяти незалежно, насамперед від своїх особистих інтересів, указують й інші науковці.

Щодо наявності зовнішніх і внутрішніх чинників незалежності адвоката говориться в п. 2.1.1 Загального кодексу прав для адвокатів країн Європейського Співтовариства, у якому йдеться про те, що повноваження, які здійснює адвокат у процесі професійної діяльності, потребують абсолютної незалежності та відсутності впливу на нього, що пов'язаний з особистою зацікавленістю чи із зовнішнім тиском.

Також адвокатуві необхідно уникати будь-яких утисків власної незалежності та не поступатися принципам зобов'язання щодо інтересів суду, клієнта чи інших осіб. Схожої точки зору дотримувався український законодавець (ч. 1 ст. 6 Правил адвокатської етики (далі – ПАЕ)). У розкритті цієї позиції варто врахувати думку О.Г. Яновської, котра до стандартів адвокатської діяльності, поділивши їх за кваліфікаційними вимогами, окрім вимог до практичного стажу роботи й теоретично-освітньої підготовки, зараховувала етичні вимоги професійної й моральні правила побутової поведінки адвоката [7].

Зазначене дає можливість наголосити на тому, що незалежність адвоката доцільно розглядати як його незалежність і на зовнішньому, і на внутрішньому рівнях. Якщо ж незалежність адвоката на зовнішньому рівні асоціюватиметься із забороною будь-яких утручань і перешкод у здійсненні професійної його діяльності, то на внутрішньому рівні вона має сприйматися саме як сукупність морально-етичних та психологічних якостей, що відображають ставлення адвоката до діяльності, яку він здійснює за умови відсутності професійної, зокрема особистої, зацікавленості в процесі її реалізації.

Незалежність адвоката має сприйматися не лише як гарантія його професійної діяльності, а і як обов'язок здійснювати цю діяльність поза межами зовнішнього і внутрішнього тиску для відстоювання інтересів клієнта.

Дослідниця О.О. Воронова виділяє такі групи джерел можливого впливу на зовнішній рівень незалежності адвоката, як судові й правоохоронні органи; адвокатура в особі органів адвокатського самоврядування й інші адвокати; інші органи державної влади і місцевого самоврядування, їх посадові й службові особи; клієнт адвоката; інші суб'єкти (підприємства, громадські об'єднання, установи, організації тощо), розкривши сутність кожної з них.

На внутрішньому рівні незалежність адвоката має забезпечуватися забороною ставити особисті інтереси вище від професійних, тобто від інтересів свого клієнта. У професійній діяльності адвокат не може допускати виникнення конфлікту інтересів і має дотримуватися принципів чесності, добросовісності й порядності на стадії як прийняття, так і виконання доручення. Надавши клієнтові правову допомогу, адвокат не має переслідувати жодних корисливих цілей.

У ч. 1 ст. 27 ПАЕ вказано, що всім дорученням (незалежно від розміру гонорару) адвокат має приділяти розумну та необхідну увагу для успішного його виконання. Схожа позиція відтворена і в Загальному кодексі прав для адвокатів країн Європейського Співтовариства, у п. 2.1.2 якого зазначено, що адвокату варто зберігати незалежність при розгляді як майнових спорів, так і справ, що не пов'язані з матеріальною зацікавленістю. Порада, отримана клієнтом від адвоката, втрачає сенс, коли останній її дає, керуючись міркуваннями власної вигоди, з будь-яких корисливих інтересів чи під впливом зовнішнього тиску.

Аналізуючи зовнішній і внутрішній рівні незалежності адвоката, доцільно звернути увагу на неоднозначність поглядів науковців стосовно розуміння відносності або абсолютності сприйняття незалежності, зокрема в діяльності адвоката.

Так, учений Н.М. Шульгач, дослідивши суть принципу незалежності суддів, зазначав, що «незалежність може бути

і повною, однак встановлюється деяка межа, стосовно якої можна бути незалежним, або ж визначається деяке коло суб'єктів, які мають право здійснити зовнішній вплив».

Зі схожих позицій виходили й науковці, котрі аналізували безпосередньо правове становище адвоката. Незалежність адвоката, на думку Т.Б. Вільчик, «може бути обмеженою тільки в інтересах виконання ефективного професійного обов'язку адвокатом та в інтересах правосуддя в межах, які впливатимуть із принципів процесуального законодавства та професійної етики».

Як категорію, що є не абсолютною, а обмеженою лише законом, процедурними рамками, у межах котрих здійснюватимуться процесуальні функції, та є легітимною тільки при здійсненні процесуальної діяльності адвокатом, принцип незалежності адвокатури розглядав і С.С. Калинюк [8, с. 155].

Уважасмо, що недоліком такої позиції є те, що науковці не здійснювали належного розмежування термінів «незалежність адвоката» і «самостійність адвоката», що вказувало на потребу не лише з'ясувати їх співвідношення, але й визначити ставлення стосовно абсолютності або відносності в їх сприйнятті.

Етимологічне трактування поняття «незалежний» розглядається так: 1) такий, що не перебуватиме під будь-якою владою, у чьомусь підпорядкуванні; не є зв'язаним у чомусь обставинами; не пов'язується з чим-небудь, відокремлений від будь-чого; 2) такий, що не залежатиме від чого-, кого-небудь; 3) не підкорятиметься комусь, чомусь.

Варто зауважити, що в кожному з цих визначень одним із трактувань терміна «незалежний» є його сприйняття як самостійного чи схильного до самостійності; котрий виражає самостійність, рішучість у поведінці, у своїх діях.

Розкривати термін «самостійний» можна чи через повне отождошення з терміном «незалежний», чи шляхом використання ознак його для відображення суті останнього, указуючи саме на те, що самостійність характерна незалежній людині. Це вказує на сильну етимологічну синонімічність зазначених понять, але, на наше переконання, в юридичному сенсі, зокрема в аспекті розуміння правового становища адвоката, зазначені терміни мають різний зміст і чітко розмежовуються.

Варто звернути увагу на те, що поряд з уже згаданими трактуваннями термінів «самостійний» застосовуються такі, як «здатний діяти сам, без сторонньої допомоги чи керівництва»; «такий, що здійснює своїми силами або з власної ініціативи».

На увагу також заслуговують погляди В.Т. Нора і С.М. Білостоцького, котрі під самостійністю судді, розуміли таку його діяльність, що «ґрунтувалася виключно на праві, що стосувалося сумління і внутрішньої його волі, виявлялося через безсторонність його до учасників процесу» [9, с. 13].

У професійній діяльності адвоката зазначені ознаки самостійності пов'язані з обов'язком використовувати всі необхідні та доступні йому законні засоби для надання ефективної правової допомоги клієнтові й із можливістю того, що настане відповідальність у разі його недотримання.

Щодо абсолютності чи відносності в аспекті розуміння суті термінів «незалежність адвоката» і «самостійність адвоката», то, на нашу думку, незалежність адвоката має сприйматися як абсолютна. Ми поділяємо позицію К.П. Коваль, згідно з якою незалежність належить до таких понять, що не можна трактувати як часткові, а незалежність, як і свобода, є тільки абсолютною [10].

Деякі науковці, розглядаючи суть незалежності адвокатури, вказували на те, що вона обмежується лише законом. Саме С.С. Калинюк виходив із того, що «незалежність адвоката при здійсненні своїх дій обов'язково передбачає їх підпорядкованість тільки закону, інакше вона призведе до беззаконня та свавілля». Схожої точки зору в сенсі діяльності суддів дотримувалися М.В. Васи́левич і Н.М. Шульгач.

На нашу думку, недоцільною є думка про те, що незалежність обмежена законом. Тут варто виходити з того, що лише закон визначає суть незалежності того чи іншого суб'єкта і визначає її механізм гарантій. Ось чому ми вважаємо, що правильною була позиція науковців, котрі зазначали, по-перше, що «ніколи не можна відділяти незалежність адвокатури від вимоги закону», по-друге, принцип незалежності розглядати в такому ракурсі, що «він має виключити всі позаправові обмеження стосовно адвоката під час виконання ним обов'язків із надання правової допомоги».

Це вказує на те, що закон не обмежуватиме, а визначатиме суть незалежності адвокатури і встановлюватиме її механізм забезпечення. Ми вважаємо, що український законодавець, виходячи з розуміння абсолютної незалежності як адвокатури, так і адвоката, доходить такого висновку як у ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», так й у ст. 23 (гарантії адвокатської діяльності) Закону.

Це також відтворено в міжнародних актах, що визначають основні принципи здійснення адвокатської діяльності. Саме в п. 2.1.1 Загального кодексу прав для адвокатів країн Європейського Співтовариства зазначено, що в процесі професійної діяльності адвоката потрібна абсолютна незалежність та відсутність будь-якого впливу на адвоката, який пов'язаний, насамперед, із його особистою зацікавленістю чи із зовнішнім тиском.

Про обов'язковість діяти вільно, безстрашно та чесно, відповідно до законних інтересів клієнта та без будь-якого впливу чи тиску з боку влади чи громадськості при виконанні адвокатами обов'язків ідеться у п. 6 Стандартів незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (що затверджені на конференції Міжнародної асоціації юристів 7 вересня 1990 р. в Нью-Йорку).

Висновки. Ось чому незалежність адвокатури доцільно сприймати як незалежність від будь-якого зовнішнього впливу, зокрема від держави, тоді як незалежність адвоката розуміти як здійснення адвокатської діяльності, яка розкриватиметься за допомогою гарантій такої діяльності. Однак незалежність адвокатури, зокрема від зовнішнього впливу, й безпосередньо незалежність професійної діяльності адвоката мають розглядатися тільки як абсолютні категорії.

Саме тому, на відміну від незалежності, самостійність правового статусу адвоката має сприйматися як змога адвоката на свій розсуд, вільно, на підставі внутрішнього переконання й у межах повноважень надати професійну правову допомогу клієнтові. Окрім того, якщо незалежність адвоката стосується всіх сфер його діяльності (розглядається як основний принцип здійснення адвокатської діяльності), то самостійність асоціюється насамперед із процесуальною діяльністю та полягає в сприйнятті адвоката як самостійного учасника процесу, котрий у межах наданих йому повноважень вільно визначатиме методи й засоби надання правової допомоги клієнтові й нестиме дисциплінарну відповідальність за вчинені ним протиправні діяння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дрейзіна Д.В. Деякі питання участі адвоката у цивільному процесі. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/115.pdf>
2. Варфоломеева Т. Адвокатура очікує змін. *Юридичний вісник України*. 2010. № 1–2. С. 5–16.
3. Балон І., Тарасенко С., Гончаренко О., Данилевич В. Нотатки про легітимність монополії НААУ та дисциплінарну відповідальність адвоката за несплату щорічного внеску. *Правовий тиждень*. 2013. № 19–22. С. 4–6.
4. Северин К.М. Принцип уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 10–1(1). С. 151–154.
5. Бірюкова А.М. Гарантії адвокатської діяльності при здійсненні захисту. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. Число 3. С. 135–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2007_3_19
6. Борзих Н.В. Адвокат як суб'єкт захисту та його повноваження. *Вісник Донецького університету. Серія В «Економіка і право»*. 2007. № 2. С. 445–455
7. Балон І., Радченко В., Павлюк А. Щодо обов'язкового членства в Національній асоціації адвокатів України. *Правовий тиждень*. 2013. № 16–18. URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123070> 54.
8. Головань І.В. До питання про поняття адвокатської діяльності. *Адвокат*. 2012. № 1. С. 12–15. 203. Голосніченко І.П. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2011. № 1 (9). С. 147–155.
9. Нор В., Войнарович А. Адвокат як єдиний суб'єкт надання правничої допомоги у судовому провадженні: міжнародний досвід та вітчизняні законодавчі новели. *Право України*. 2016. № 12. С. 9–18.
10. Заборовський В.В. Адвокат як суб'єкт надання правової (професійної правничої) допомоги. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 248–250. URL: http://pap.in.ua/2_2016/76.pdf.